ISBN NO. 978-625-6830-93-6

MİMARLIK, MEKÂN, TASARIM VE ANLAM

Prof. Dr. ELMAS ERDOĞAN, Arş. Gör. SEHER SİMAY KUŞOĞLU

Ankara Üniversitesi, eerdogan@ankara.edu.tr – 0000-0002-4193-629X

Ankara Üniversitesi, sskusoglu@ankara.edu.tr - 0000-0001-8932-5490

ÖZET

Tasarım sanat, mimarlık, mühendislik gibi alanlar ile ilgili olup yeni bir nesne, bina, makine, ürün vb. yaratma ve geliştirme sürecidir. Tasarlama eylemi mevcut koşulları değiştirme ve yeni tercihler oluşturmak amacı ile kullanılan çok boyutlu girdiler içeren bir olgu olarak tasarımı gerçekleştiren süje tarafından belli imgelerin ve zihinsel oluşumların belli kuramlar doğrultusunda sentezlenmesi sonucu ortaya çıkardığı üründür. Burada soyut ve imgelem boyutundaki fikirler, düşünceler; yani düşünsel arka plan ve soyut kavramlar somut, fiziksel anlamda temsiliyet kazanmaktadır. Tasarım bir amaca, kullanıma, işleve yönelik olarak çözüm üretilmesidir. Tasarımda fiziksel belirleyicilerin yanı sıra anlam ve temsil de önemlidir. Mimari tasarım ise insanların yaşamlarını kolaylaştırmak, barınma, çalışma, eğlence gibi eylemleri güvenli, ergonomik, kolayca sürdürebilmeleri için gerekli mekânları kurgulama sanatıdır. Mimarlık ve mimari tasarım da simgesel bir dile sahip olup kavram ve semboller ile biçimler, yapı-mekân formu arasında çok boyutlu ilişkiler bulunmaktadır. Yapılarda kullanılacak üslup, materyal, yaklaşım ve bakış açısı bu olguyu desteklemektedir. Yanı sıra, kültürel ve sosyal etmenler, gelenekler, toplumsal, kültürel ve sosyal etmenler, gelenekler, toplumsal yaşam biçimi mimarlığı ve mekân biçimlenmesini doğrudan etkilemektedir. Mimarlık bir iletişim biçimi ve simgesel bir söylem olarak her yapının/binanın bir mesajı, anlamı, dili vardır. Yapılar ve yaşam çevreleri kavram ve sembollerden oluşan dinamik olgulardır. Böylece her yapının kendine özel bir imgesi, imajı, kimlik ve karakteri oluşmaktadır. Bu soyut ve somut değerler bütünü de yapıların özgünlük düzeylerini belirlemektedir. Mimarlık ürününün kimlikli, etkileyici olması sahip olduğu özgün imge, mekân kimliği ce duyumsattıkları ile ölçülebilmektedir.

Bu bildiride öncelikle tasarım ve mekân tasarımı olarak mimarlık tanımlanacak; mimarı tasarımın somut ve soyut bileşenleri ve düşünsel/entelektüel arka planı ortaya konacaktır. Algı ile kavram arasında bir bağlam olarak tasarımın soyut kavramlardan nesnel gerçeklik, yani somut yapı ve mekân oluşumuna evrilme süreci anlamsal olarak irdelenecektir. Mimari tasarımın sahip olduğu dil ve simgesel değerler sembolizm kapsamında irdelenecektir. Yanı sıra yapıların ve mekân tasarımının anlam, simgesel ve sembolik değerleri kimlik ve kültürel süreklilik açısından tartışılacak; somut ve soyut değerlerin simgesel değerler aracılığı ile mekâna ve yapıya sağladığı tasarımsal anlam değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Mimarlık, Mimari Tasarım, Tasarım, Anlam, Kimlik, Bellek, Mekân, Tasarım Teorisi, Tasarım Felsefesi.

ISBN NO. 978-625-6830-93-6

GİRİŞ

İnsan var oluşundan bu yana içinde bulunduğu çevreyi değiştirme, biçimlendirme ve kendi istekleri doğrultusunda düzenleme eğilimi içinde olmuş, böylece tasarım olgusu gündeme gelmiştir. 'Design' sözcüğünün karşılığı olarak kullanılan ve bir fikir olarak başlayan tasarım, herhangi bir alanda insan zihninde oluşan bir düşüncenin proje haline getirilerek fiziksel çevrede uygulanabilir, somut bir nesne, alan, mekân, yapı gibi bir tasarım ürününe dönüştürülme eylem ve sürecidir. Soyut kavramlar doğrultusunda düşünsel arka planın biçim bulmasıdır. Tasarım bir amaca, kullanıma ya da soruna yönelik bir çözüm üretmektir. Burada kullanıcıların talep ve gereksinimlerinin karşılanması, özgünlük, nitelikli yaşam çevrelerinin oluşumu ile estetik ve görsel olarak nitelikli çevrelerin oluşumu gibi çok bileşenli girdiler söz konusudur. Tasarım yaratıcı bir sürecin doğrudan sonucu olup tasavvur, algı, kavrama gibi soyut arka planı bağlama aracı olarak bir üründe somutlanmasıdır.

Kömürcüoğlu Turan ve Altaş'a göre (2003) tasarımda iki temel bilişsel süreç söz konusudur. Tasarıma temel hazırlayan bilişsel işlemler olan "üretsel süreçler" ile değerlendirme ve yorum yapan "inceleme süreçleri" olup tasarımı sınırlamaları içinde değerlendirirken yorum olanağı da sağlamaktadır. Hangi alanda olursa olsun tasarımın belli bir soruna çözüm oluşturması, yararlı, güvenli, kolay kullanılabilir, nitelikli, özgün, alternatif seçenekler sunar nitelikte olması gerekmektedir. Tasarım, algı ile kavram arasında bir bağlam olup nesnel gerçeklik ile doğrudan ilişkisi bulunmamaktadır. Duyusal ve zihinsel etkileşim sonucu ortaya çıkan üründür. Her tasarım çalışmasının düşünsel bir arka planı bulunmaktadır. Tüm sanat alanlarının yanı sıra mimarlık, peyzaj mimarlığı, mühendislik meslek disiplinlerinin temelinde tasarım olgusu bulunmaktadır. Tüm sanat alanları dışında, endüstri ürünleri tasarımı, mimarlık, çevre oluşumu, kentsel tasarım ve peyzaj mimarlığı tasarım çalışmalarının güvenli, sağlam, işlevsel ve estetik ürünlerinin tasarımını gerçekleştirmek durumundadır.

Herhangi bir tasarım gerçekleştirilmeden önce ve gerçekleştirilmesi sürecinde öncelikle problemin tanımlanması, ilgili konularda veri toplama, tarihi araştırma, verilerin analiz edilmesi, sorun ve olanakların saptanması, tüm bulguların sentezlenerek tasarım ürününe yönelik çözüm üretme süreci gerçekleşmektedir. Tasarım aynı zamanda bir iletişim aracıdır ve tasarım sorunları/problemleri daime iletişim ile ilgilidir (Anonim 2017).

Tasarımda bağımlı ve bağımsız; dolaylı ve dolaysız değişkenler söz konusudur. Dolayısı ile tasarımcının yaratıcılığının yanı sıra yararlandığı kuramsal – teorik alt yapı da çok önemli olmaktadır. Estetiği tanımlamak için de kullanılan tasarım özünde mevcut koşulları değiştirmek ve yeni tercihler oluşturmak amacı ile kullanılmaktadır. Güncel yaşamın bir uzamı olarak tasarım aracılığı ile koşulları, mekânları, çevreyi iyileştirmek olasıdır. Tasarım kullanıcı gereksinimleri doğrultusunda stratejik bir problem çözme metodolojisidir.

ISBN NO. 978-625-6830-93-6

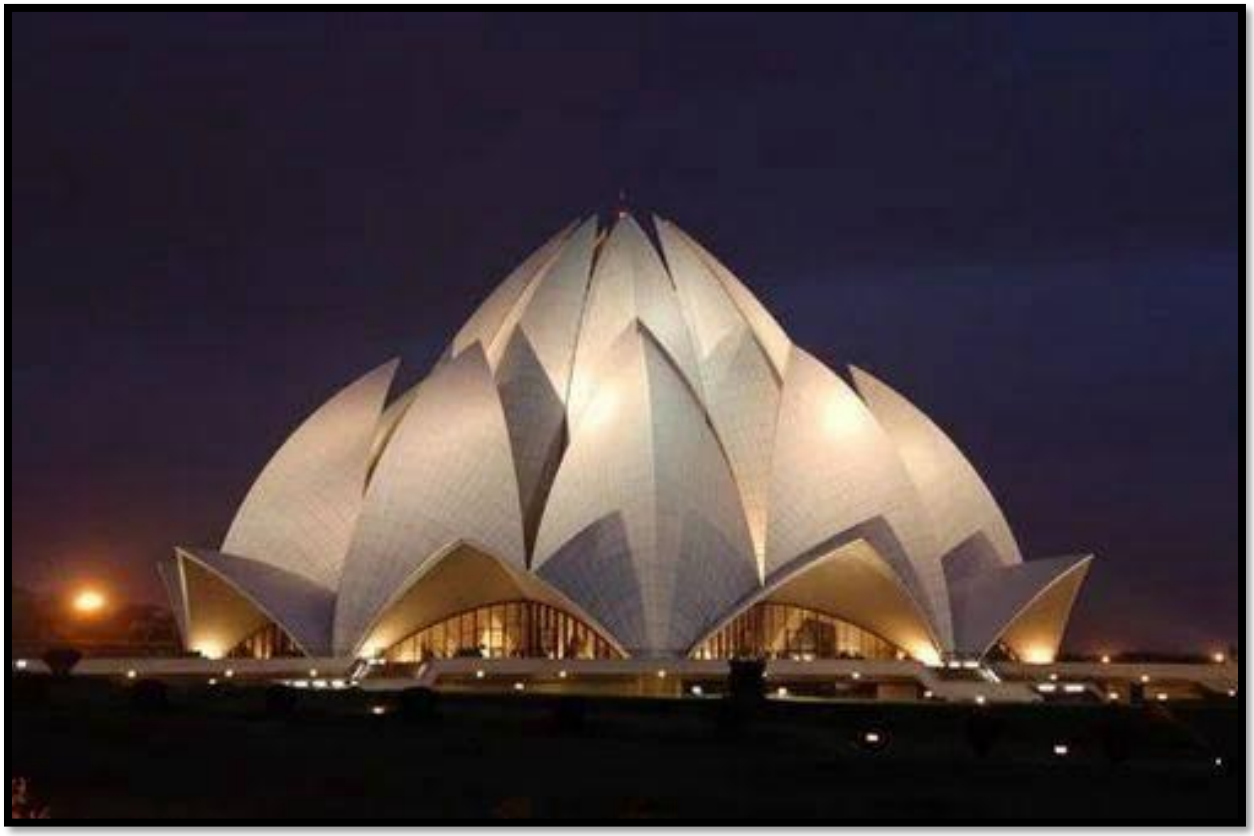
Görsel 1: Mimarlık, mekân, tasarım ve anlam, Anonymous, 2024a

Detayları tasarımın alanına göre farklılık gösterse de genel anlamda tasarımın oluşumu, amaç, hedef, gereksinimler, analizler, konseptin geliştirilmesi ve projelendirme aşamalarını içermektedir. Tasarım tarihi ve kültürel bağlamı olan insana ait bir olgudur. Doğada bulunmayan nesne, mekân, çevrenin insan gereksinimleri doğrultusunda biçimlendirilmesidir. Tasarımın sosyal, toplumsal ve bireysel arka planı onun alt yapısını oluştururken düşünsel anlamdaki felsefe ise tasarımın özünü belirlemektedir. Bu noktada tasarımın somut ve soyut bileşenlerinin birlikteliği söz konusudur. Tasarım aynı zamanda var olmanın bir kanıtı, yaratım gücü, estetik ve sanatsal bir etkinliktir. Tasarım ile ilgili dönemsel olarak farklı bakış açısı ve kabuller doğrultusunda pek çok akım gelişim göstermiştir. Akımlar tasarım olgusunun tanımlanmasını kolaylaştırırken düşünsel arka planın kabullerini de netleştirmektedir.

Tüm tasarım yaklaşımlarının bir felsefesi bulunmaktadır. Pek'e göre (2022) tasarım felsefesi tasarımın diyalektik çok boyutluluğunu, insan tavrını anlamayı ve yaşama geçirmeyi amaçlayan, profesyonel tasarım yaklaşımının ortak ilke ve kavramlarını birleştiren bir tasarım ontolojisi ve antropolojisidir.

Tasarımda tasarımcının bilgi birikimi, deneyimleri, kültürel alt yapısı, yaratıcı yeteneği, bakış açısı, vizyonu, anlamlı değerler üretme becerisi ile tüm beceri ve yeteneklerini bütüncül olarak kullanabilmesi belirleyici olmaktadır. Tasarım üretim ve tüketim yaklaşımları ve süreçleri güncel yaşam pratikleri, moda, değişen beğeniler doğrultusunda değişip dönüşmektedir. Küresel ölçekte iletişimin etkin olması ile de bu olgu hızla yaygınlaşmaktadır (Görsel 2).

ISBN NO. 978-625-6830-93-6

Görsel 2: Mimarlık, mekân, tasarım ve anlam, Anonymous, 2024b

MİMARİ TASARIM VE ANLAM

Mimari tasarım; soyut ve somut birçok bileşen ve etken doğrultusunda günlük yaşamın gereği olarak farklı eylemlerin gerçekleştirileceği yapı, mekân, yaşam çevrelerinin belli kavram, kural, işlev, estetik algılar kapsamında tasarlanması ve biçim bulmasıdır. Burada işlev, teknik, ergonomi, güvenlik, kullanım rahatlığı, estetik, etkin malzeme kullanımı, sürdürülebilirlik gibi birçok etken tasarımda belirleyici olmaktadır. Mimarlık insanların yaşamlarını kolaylaştırmak, barınma, dinlenme, çalışma, eğlenme, eğitim gibi eylemleri gerçekleştirebilmeleri için gerekli mekânları kurgulama, mekânsal kurguya özel strüktürel sistem ve yapı gerecinin yetkin kullanımı ile binaları inşa etme sanatıdır. Binaların öncelikle sağlam ve işlevsel; ardından estetik olmaları gerekmektedir. Bina tasarımında kullanılan mimari üslup, materyal, mimari yaklaşım ve yapının kullanım amacı yanında taşıdığı anlam ve sembolik değer de önemlidir. Yanı sıra sistematik ve matematiksel verilere dayalı olmalı, kalıplaşmış standart uygulamalardan farklı nitelikte ve kimlikte olmalıdır (Görsel 3).

ISBN NO. 978-625-6830-93-6

Görsel 3: Mimarlık, mekân, tasarım ve anlam, Anonim, 2024a

Tarihi süreç boyunca insan doğal çevrenin bir parçası olurken aynı zamanda ona biçim de vermiş; bunu gerçekleştirirken de sembol ve simgeler kullanmıştır. Mimari tasarım geri bildirimler ile ilerleyen, sosyal ve kültürel gelişmelerden ise doğrudan etkilenen bir tasarım alanı olarak kendini aynı zamanda yenileyen özelliktedir. Her bir mimari tasarım içeriğinin, problemin, bağlamların varlığı ile kendine özel ve tek olup detaycı, aşamalı, alt bileşenlere yönelik gelişim gösteren bir düşünce biçimini ve aktivitesini içermektedir.

Tasarımda anlam ve sembolik etkiye katkı sağlayan ‘konsept’ ise düşüncede ortaya çıkan soyut fikir ya da kavramdır. Tasarımın temel düşünce ve inanç alt yapısının en önemli bileşeni olup felsefe ile de doğrudan ilişkilidir. Bir tasarım probleminin çözümündeki ilk aşama problemin tanımlanmasıdır. Problem net ve doğru tanımlanmalı; tasarım girdi ve parametreleri değerlendirilirken konu ile ilgili veri tabanı oluşturularak tasarım bu doğrultuda yönlendirilmelidir.

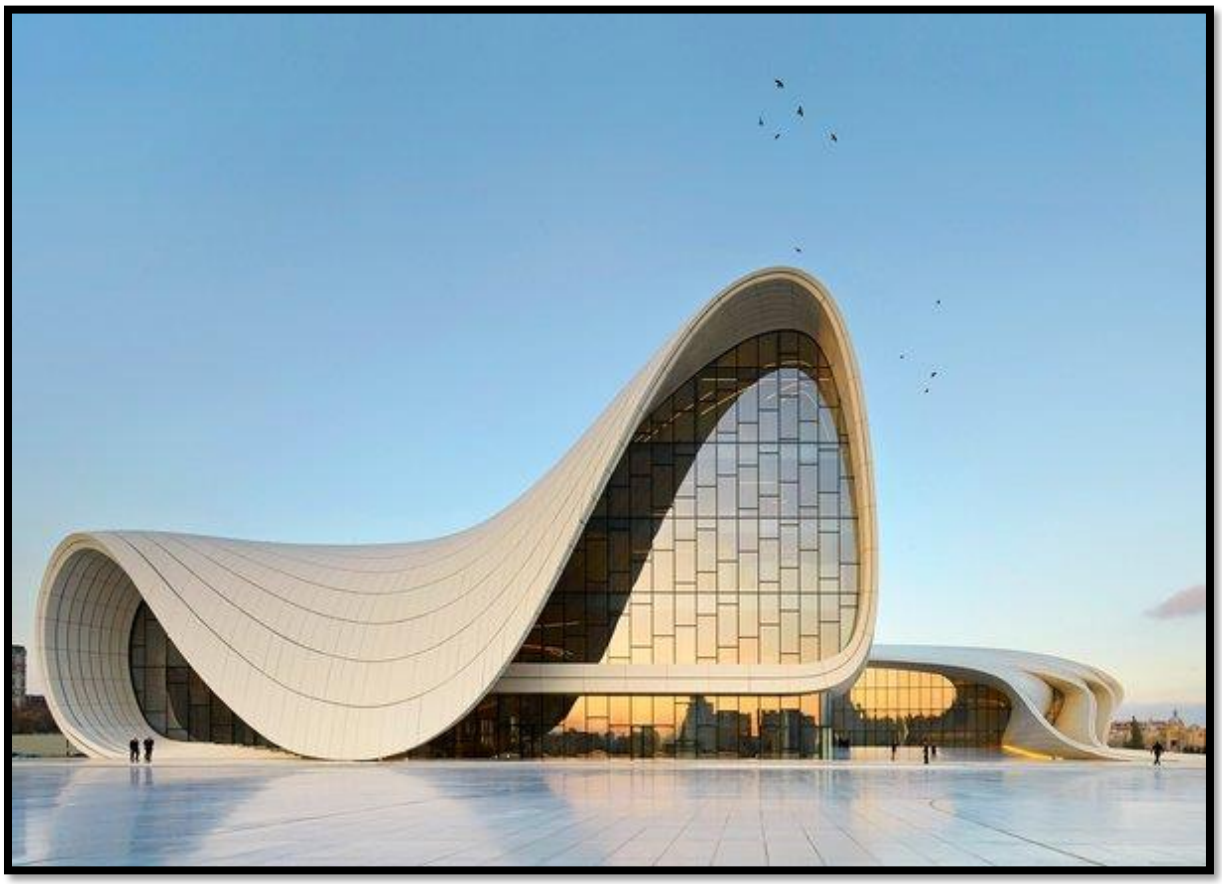
Arayıcı’ya göre (2018) mekân tasarımı paradoksal bir uğraş olup mekan tasarımında zamansal bir fenomen olarak algı, kullanıcı eylemleri için uzamsal bir fenomene dönüşerek kavramı temsilleştirirken mekanı da yorumlamaktadır. Tasarım kavramlar ile gerçekleri eylemler üzerinden ilişkilendirmektedir. Bu kapsamda Duyuların ilettiği mekân ile algılanan mekân benzer olsa da aynı değildir. Pratikte bireylerin gerçek olarak algıladıkları mekân duyularının kurguladığı evrendir. Mekânın sosyal ve psikolojik boyutları ise yine insanların farklı sosyal düzeylerde geliştirdikleri eylem alanları ile ilişkilidir.

Bu kapsamda geometrik kimlik de mekânın özelliklerinin algılanışında önemli ve belirleyicidir. Ancak bu fiziksel belirleyicilerin yanı sıra anlam ve temsil mekânsal algıda daha tanımlayıcıdır. Mimarlık ve mimari mekân tasarımı da simgesel bir dile sahip olup kavram ve semboller ile

ISBN NO. 978-625-6830-93-6

biçimler, yapı-mekân formu arasında çok boyutlu bir ilişki bulunmaktadır. Kültürel ve sosyal etmenler, gelenekler, toplumsal yaşam biçimi mimarlığı ve mekân biçimlenmesini doğrudan etkilemektedir. Eraslan'a göre (2014) mimarlık bir iletişim biçimi ve simgesel bir söylem olup mimarlıkta kendisine anlam verilen ve ona anlam veren olmak üzere iki farklı boyut bulunmaktadır. Yeryüzünde belli bir amaç için tasarlanmamış ve iletişim içinde olmayan tek bir yapı bile bulunmamaktadır. Aslında her yapının/binanın ve mekânın algılayabilen için bir mesajı, anlam ve hikâyesi bulunmaktadır. Mimarinin bir dili ve anlattığı şeyler doğrultusunda sahip olduğu bir enerjisi vardır. Yapılar/binalar, yaşam çevreleri kavram ve sembollerden oluşan birçok ifadeye sahip olup son derece dinamik bir yapıdadır. Kültür, sosyal etmenler, inançlar, gelenek ve görenekler, yerel üretim biçimleri, yaşam biçimi mimariyi ve mekânı doğrudan etkilemektedir.

Mimarlık birçok göstergebilim, sembol, simge gibi olgulardan yararlanmaktadır. Böylece her yapıya anlam kazandıran sanat, ekonomi, yerel malzeme olanakları, kültür gibi birçok değer ile de beslenen ve biçim bulan faktör söz konusudur. Böylece her yapının kendine özel imgesi, imajı, kimliği ve karakteri oluşmaktadır. Bu soyut ve somut değerler bütünü de yapıların özgünlük düzeyini belirlemektedir. Bir yapı ne kadar özgün ise verdiği mesaj ve taşıdığı anlam da o denli güçlüdür (Görsel 4).

Görsel 4: Mimarlık, mekân, tasarım ve anlam, Anonymous, 2024c

Mimari oluşumların anlamsal değerleri, işlevsel amaçlarını aşmaktadır. İnsanlar yaşam çevrelerini biçimlendirmeye başladığı ilk dönemlerden itibaren birtakım semboller, simgeler

ISBN NO. 978-625-6830-93-6

kullanarak yapılara anlam kazandırırken kültürel, sosyal, dini, geleneksel mesajlar da vermişlerdir. Mekânlar da böylece bazı simgesel değerlere sahip olmuş; kimi mekânlar sahip olduğu değerler ile kutsal olarak anlamlandırılmışlardır. Belli dönemlerde görülen duvar resimleri de bazı mesajlar içermektedir. Yapısal anlamda değerlendirildiğinde erken çağda inşa edilen tapınaklar, daha geç dönemde inşa edilen ve süreklilik içinde olan dini yapılar, simgesel anıt niteliğinde sembolik ifadeye sahip en önemli yapı grupları olmuştur. Anıtsal mezar yapıları ise yaşam-ölüm-ruh arasındaki bağlantının en belirgin anlam ve sembollerinden biri olarak hemen her dönemde anlam içeren yapılanmalardır. Tüm bu yapılarda bilinçli bir imge yaratma, semboller ile iletişim kurma ve mesaj verme eylemi bulunmaktadır. Özellikle Mısır, Mezopotamya ve erken çağ Anadolu Uygarlıklarına ait yapılarda bu semboller, simgeler son derece belirgindir. Kimi zaman yaşam-ölüm döngüsünü anlatırken kimi zaman Kutsal'a atıfta bulunmakta, kozmoz ve yaşam ile ilgili şifreler içermektedirler. Çoğunlukla soyut-somut/maddi-manevi değerler, gökyüzü, Tanrı, evren, bilgelik, cennet gibi temaları simgeleyen yapılar aynı zamanda kent imgesinde de belirleyici olmuştur (Görsel 5).

Görsel 5: Mimarlık, mekân, tasarım ve anlam, Anonim, 2024d

Mimarlığın özgün, kimlikli, etkileyici olması imge ve duyulara sahip olduğu ölçüde başarılıdır. Yapılar ancak bu şekilde gerçek anlamda 'varlık' gösterebilmektedir. Binaların/yapıların belli temalara sahip olması ve bu nitelikte tasarlanması da taşıdığı sembolik etkiyi arttırmakta; yapıya anlam kazandırmaktadır. Mimarinin bir dili olmalı, bir şey ifade etmeli, gerek bireysel gerek toplumsal anlamda belli bir izlenim değerine ve duyusal etkilenime yol açmalıdır. Gerçek

ISBN NO. 978-625-6830-93-6

anlamda mimari budur. İkonik ve parametrik yaklaşımlar, kitle, form, ışık, doku aracılığı ile sağlanan özel ifade ve mimari dil de bu anlamda katkı sağlayan yaklaşımlardır. Mimarlık ürünlerinin işleve yanıt vermesinin yanı sıra belli bir anlamı olması, sembolik değer taşıması, bazı simgesel şifreler sunuyor olması hem mimariyi net, okunabilir, imgesi olan bir başyapıt haline dönüştürmekte; hem de duyusal, izlenimsel, imgesel ve sanatsal değerini arttırırken manevi değerini de güçlendirmektedir. Her yapının bir hikayesi ve düşünsel arka planı bulunmaktadır. Bu olgu da yapılara anlam katmakta; özgün, hafıza/belleği olan yaşam alanlarına dönüştürmektedir (Görsel 6).

Görsel 6: Mimarlık, mekân, tasarım ve anlam, Anonim, 2024b

Yapılara/binalara yüklenen yoğun simgesel ve kozmolojik anlamlar yüklenmesi kültürlerin bütünselliği ve kültürel süreklilik kapsamında anlam bulmaktadır. Bu sembolik uygulamalar yapıların plan şemalarında, merkezi mekân plan şeması uygulamalarında, cephe ve düzen özelliklerinde, yapı malzemesi, yapısal sistemi, üst örtü bileşenleri, iç mekân ögeleri kapsamında gerçekleştirilebilmektedir. Bu olgu da birtakım tasarım kodlarını beraberinde getirmektedir. Geleneksel (yerel) mimarlığın özgün bir iletişim dili ve sürekliliği söz konusudur. Bu da mimari üsluplar aracılığı ile gündeme gelmekte ve imge, sembol oluşumunda destekleyici olmaktadır. Böylece Dünya'nın farklı ülkelerinde farklı sembolik ve simgesel değerlere sahip, farklı dili olan mimari biçimleme söz konusu olmaktadır. Yanı sıra belli mimari üslupların belli dönemlerde bazı yapı türleri ile tanımlı olması da uluslararası ölçekte bir mimari dil oluşturmaktadır.

ISBN NO. 978-625-6830-93-6

Mimari tasarımdan beklenen salt kitlelerin ve mekânların uygun boyut, form, biçim ve doğru özelliklerde tasarlanması değil, aynı zamanda sanatsal değer ve yorum katılması, biçimsel ve mekânsal anlamda özgün, anlamı olan stil sahibi mekânlar yaratılmasıdır. Bu anlamda zihinsel üretkenlik, alışılmış yaklaşım ve kurguların dışına çıkma, risk alma, farklı bakış açılarına sahip olma, düşünsel ve entelektüel zenginlik, gerçeği kavramsallaştırabilme, mesaj verme yeteneği, simgesel değerleri iyi kullanabilme yetileri başarılı mimari tasarımları da beraberinde getirmektedir. Yanı sıra ölçü, ölçek, oran, proporsiyon gibi unsurların doğru ve etkili kullanımı hem özgün kitle ve mekân organizasyonunda hem de simge ve sembollerin ifade bulmasında etkili olmaktadır (Görsel 7).

Görsel 7: Mimarlık, mekân, tasarım ve anlam, Anonymous, 2024e

Sembol, ‘daha soyut birşeyi anlatmaya yarayan daha somut şey’ ya da ‘evrensel yasa, ilke, bilgi ve fikirleri açıklayan işaretler’ olarak tanımlanmaktadır. Herhangi bir sembol ifade etmek istediği şeyi en kesin, belirgin, sade ve doğal bir biçimde anlatan işarettir. Sembol sözcüğünün kökeni eski Mısır dilindeki ‘symbolan’, Grekçede ‘symbollein’ sözcüklerinden gelmekte olup ‘birlikte tartışmak, birleştirmek, toparlayıp bağlamak’ anlamlarındadır. Latincede ise ‘symbolum’ şeklinde ifade edilmektedir (Anonim 2024d). ‘**Sembolizm**’ ya da ‘**simgecilik**’ ise farklı anlamlara gelen ya da farklı ögeleri simgeleyen farklı sembollerin kullanımıdır.

Anlam ise bir sözden, davranıştan, olgudan, işaretten anlaşılan şeydir; bunların anımsattığı düşüncedir. Tasarımda anlam ise o tasarımın arka planındaki düşüncenin, temanın, konseptin ya da mesajın anlatmak istediği şey olup mimari tasarımda anlam binanın biçim, form ve mekânsal kurgu özellikleri ile bireylerde oluşturduğu imge ya da bilgi formu olup zihinde soyut ya da semboller aracılığı ile anlamlandırılmaktadırlar.

Kavramlar ise bir dizi zihinsel etkinlik ve anlamlandırma sonucu belleklerde depolanmaktadır. Karadüz'e göre (2004) kavramlar bireylerin bilgi birikimlerinin temelini oluşturmaktadır. Bellekte depolanan kavramlar uyarıcılar ile hatırlanarak anlamlandırılmaktadırlar. Bağlama göre anlam kazanan kavramlar bireyler için duygu değerine sahip olup bütün insanlığın hafızasını oluşturmakta ve görsel imgeye dönüştürülmektedir.

Bireylerin zihinlerinde yapılandırdıkları kavramları hatırlayıp kullanabilmeleri için bağlamda anlamlandırdıkları kavramların dış dünyadaki görüntülerine göndermede bulunması gerekmektedir. Bu ilişkilendirme ile bireyler anlamlandırma yaparken 'bağlam' belirleyici olmaktadır.

Mimari tasarımda fiziksel, artistik ve sembolik form bileşenleri söz konusudur. Mimari formda sembolizm tarih öncesi dönemlerden bu yana bazı anlamlar ya da gizli bilgiler aktarmak amacı ile kullanılmıştır. Yani mimarlık tarihi boyunca gerek geleneksel gerek çağdaş/modern yapı kültüründe kullanılmıştır. Bu olgu kitlesel, mekânsal ya da kavramsal olarak gerçekleştirilmekte; mesajlar kimi zaman yapı kitlesi, kimi zaman formu, kimi zaman da detaylar, bezeme ya da tek bir yapı ögesi ile verilebilmektedir.

Asthakova'ya göre (2020) belli bir hacim ve mekâna sahip olan mimari form fiziksel, sanatsal, sembolik (figüratif) ve enerji formu olmak üzere 4 farklı düzeye sahiptir. Fiziksel form olarak mimari form ölçü, boyut, geometri, oran ve silüet ile sembolize edilmektedir. Sanatsal olarak mimari formun belirleyici özellikleri ise yapının/strüktürün ölçek, dinamizm, ritim ve esneklik (plasticity) ifadeleridir.

Sembolik form tanımsal ve ifade olarak en karmaşık özellikler bütünü olup geometrik formların birlikteliği ve ilişkileri ile tanımlanabilmektedir. Kimi yapılarda sembolik ifade daha da önemli bir bileşen; hatta bulunması zorunlu bir özellik olmaktadır. Bu olgu özellikle dini yapılar, prestij ya da anısal değere sahip yapılar için önemli olmaktadır. Mimari formun şifrelerinin çözülebilmesi cephe özellikleri, form özellikleri, geometrik bileşenler, düz çizgiler ve silüet algısının irdelenmesi ile sağlanabilmektedir. Mimaride geometrik formların taşıdığı anlamlar sembolik etkileri güçlendirmektedir. Bir anlamda birincil geometrik formlar tüm bireylerde benzer etki ve ifadeye sahip olmakta; kimi zaman bu formlar, grafik semboller, çizgiler, sayılar, saf formlar, çizgiler ya da renk kullanımları eterik enerji ve manevi özellikler de taşıyabilmektedir.

Asthakova'ya göre (2020), Güneş tapınakları, ay tapınakları, Earth Vesta Tanrıçası her zaman saf geometrik merkezi formlardan biri olan daire ile ifade edilmiştir. Düşey vurgular ve yapılanmalar ise oluşun farklı seviyelerini, piramitler sonsuzluğu ve yükselişi ifade etmektedir.

Mimari formun sembolleri ve anlamları sayısal semboller, grafik karakterler, plan şemasında uygulanan konseptler, mekânsal ilişkiler, metaforlar ve imitasyonlar aracılığı ile

ISBN NO. 978-625-6830-93-6

çözülebilmektedir. Özgün mimari tasarım sonucu oluşan form ve mekân organizasyonunun sahip olduğu bir dil, anlatım ve sembolizm söz konusu olup bu olgu tek bir bileşen ya da çoklu bileşenler aracılığı ile sağlanabilmektedir.

Mimarlıkta sayıların/rakamların da ifade ettikleri gizli semboller bulunmaktadır. Asthakova'ya göre (2020), 2 rakamı Dünya'daki dualiteyi ya da birliği, 3 rakamı '**trinity**' sembolünü ya da akıl, beden, ruh birlikteliğini; 5 rakamı eter ile bir araya getirilen toprak, hava, ateş ve su elementlerini temsil etmektedir. 7 rakamı Mezopotamya Uygarlıklarında görülen Ziggurat yapılarının temsil ettiği 7 ruhsal katmanı ifade ederken 12 rakamı burçları ve gezegenleri anlatmaktadır.

Yanı sıra mimaride kullanılan diğer sayısal veriler (altın oran/kesit, Fibonaccio sayıları, vb.) hem mimaride matematik mükemmeliyeti hem de gerek antik dönemde gerek önemli anıtsal yapılarda kullanımları ile özgün, simgesel değeri yüksek yapıların tasarımında etkili olmuştur (Görsel 7).

Görsel 8: Mimarlık, mekân, tasarım ve anlam, Anonim, 2024d

Mimari tasarımda kullanılan birincil geometrik formlar gerek alan gerek hacim/kitle uygulamalarında önemlidir. Daire, kare, üçgen, dörtgen, yıldız, spiral, güneş gibi formların kullanımını mimarlık tarihi boyunca simgesel değer taşımış kutsal anlamlara sahip olmuştur. Birincil geometrik formların yanı sıra fraktal geometri kullanımı ve doğaya öykünen, biyomimikri tasarımlarda daima sembolik niteliğe sahip olmuş; kent ölçeğinden bina/yapı ölçeğine; iç mekân ve detay tasarım ölçeğine kadar etkili olmuştur.

Sembolizm, astronomik veriler, dini değerler, mitoloji gibi somut ve soyut tabanlı olgular, binaların plan şemalarında, yapı kitlelerinde ve strüktürel sistemler aracılığı ile kavramsal olarak ve mimari tasarımda kullanılabilmekte; bu koşulda daha tanımlı simgeler dizisi ile temsil edilebilmektedir. Özellikle antik dönem (Yunan-Roma dönemleri) ya da Mısır Uygarlığında görülen tapınak yapılanmaları, cami ve kilise yapılarındaki merkezi plan şemaları, kubbeler ve yükseltilmiş formlar ile sağlanan göğe yükseliş vurgusu tarihi dönemlerde izlenen daha geleneksel düzeyde gerçekleştirilmiş; hatta üslup haline gelmiş bu nitelikte uygulamalardır.

ISBN NO. 978-625-6830-93-6

Modern mimari yapı kültüründe/tasarımda ise geleneksel sembolik tanımların kullanımının yanında metaforlardan da yararlanılmaktadır. Belli temaların kullanımı da mimari tasarımda güçlü sembolik ifadeler ve anlam yaratmak amacı ile kullanılmaktadır.

SONUÇ

Mimarlık yüzyıllar boyu, belli mesajlar vermek, simgeleri aktarmak ve sembolik anlamları yansıtmak için kullanılmıştır. Mimarlık işleve yönelik mekânlar tasarlama eylemi yanında kendine özel dili olan bir tasarım alanıdır. Müzik, edebiyat, resim, heykel gibi diğer sanat alanlarından hem teknik ve işlevsel boyutu ile hem de yapısal ve mekânsal tanımlar/betimlemeler aracılığı ile sağlanan anlam ve simgesel değerlerin kullanım ve ifade biçimi olarak belirgin bir biçimde farklılaşmaktadır. Mimari tasarım ürününün belli bir amaca yönelik tasarlanma ve işlevsel olma niteliği bu olguyu mekânsal organizasyon, kitle ilişkileri ve estetik değerler yolu ile daha güçlü semboller ve imgeler ile gerçekleştirmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu olgu tarihi süreç boyunca belli üsluplar, yapı türleri, dönem özellikleri ile daha kolay sağlanabilirken güncel ve çağdaş yapılanmada çok daha zorlayıcı olup farklı yöntem ve teknikler gerektirmektedir. Bu anlamda geleneksel sembolik değerler de hala kullanılabilirken modern ve güncel bir sembolik dilin geliştirilmesi zorunlu olmaktadır. Ancak güncel teknolojiler ve parametrik mimari yaklaşımları bu anlamda kolaylık sağlamaktadır.

Mimarinin dili, anlamı bilinçli ya da bilinçsiz olarak okunabilir; çünkü belli anlatımlar prehistorik dönemden bu yana benzer olmuş, birçok kültür tarafından aynı anlamları taşımıştır. Merkezi vurgulayan dairesel plan şemaları her zaman evrensel oluşu ya da Dünya'nın tezahürünü sembolize edip bu anlamda mesajlar iletme amaçlı birçok konut, anıtsal dini yapı, anıt mezar yapısında ve hatta üst örtüde kullanılan ve yığma yapı sisteminin ayrılmaz bileşeni olan kubbeler ile de vurgulanmıştır. Bu olgu dönemler ve uygarlıklar boyunca da aynı/benzer kalmış; Yunan, Roma, Bizans, Rönesans, Barok, Selçuklu, Osmanlı dönemlerinde etkin biçimde kullanılmıştır. Cephelerde ve yapı kitlesinde belirleyici olan kubbeler, kuleler, portiko ve revaklar, kolonadlar, taç kapılar, dekoratif ögelerin ve geometrik motiflerin kullanımı, merdivenler gibi ögelerin bir anlamı ve simgesel değeri olmuştur (Görsel 9).

ISBN NO. 978-625-6830-93-6

Görsel 9: Mimarlık, mekân, tasarım ve anlam, Anonymous, 2024e

Gerek cephe gerek iç mekân dekorasyonunda kullanılan ve belli yöntem ve teknikler ile gerçekleştirilen mozaik, vitray, kalem işi gibi sanatsal katkılar da genellikle taşıdıkları sembolik değerler ile anlam içermektedirler ve aynı zamanda yapılar ile bütünleşen ve yapı formunda da belirleyici ögeler/bileşenlerdir. Bu ögeler aynı zamanda kültürel süreklilik ve toplumsal iletişimi de sağlamaktadırlar. Yapıların plan ve form özellikleri, strüktürel sistemi, çevresi ile ilişkisi, mekân kurgusu, ölçeği, detayları, bezemeleri bütüncül olarak yapının dilini ve mimari tasarımın anlamını oluşturmaktadır.

Mimarlık ve mekân tasarımında sembol aslında temsil ettiği konsept, görsel imaj/imge, duyusal anlam ile binanın ve mekanın sahip olduğu enerjidir. Mimari tasarım düşüncelerin ifadesi, tercihler, inanç ve duyguların kullanıcı ile sembolik olarak kurduğu iletişimdir. Tasarımda her şeyin bir anlamı vardır ve tasarlanma amaçları doğrultusunda kullanıcıları ile iletişim sağlamalıdır.

Mimari anlamlar ve simgeler/semboller aslında bireysel değil; toplumsaldır. Tasarımda kullanılan herhangi bir anlam, simge ya da sembolün bireysel olarak tek bir kişi tarafından değil, tüm kullanıcılar için bir anlamı ve anlaşılır olması gerekmektedir. Mimari tasarımda/mimarlıkta anlam ve sembolizm kültürel, dini, felsefi ya da bireyler ile binalar ve yaşam çevreleri arasında güçlü bağlantılar kurmak amacı ile kullanılmaktadır. Çünkü insanları çevreleyen mekanlar bireylerin duygusal, psikolojik ve fiziksel anlamda daha iyi hissetmelerini sağlamaktadır. Mimarlıkta mekânsal iletişim tasarımın, dokuların, simgesel mekân temsillerinin yetkin kullanımı ile sağlanabilmektedir. Her yerin kendi tarihi, kültürü,

gelenekleri, alışkanlıkları bulunmaktadır ve bunlar sembolik ifadeler olarak mimarlıkta anlam açısından belirleyici olmaktadır.

Mimarlıkta sembolizm ve anlam dini semboller, ulusal kimlik, geleneksel ifadeler, kutsal geometri ve matematik veriler, anısal yapılar ile metaforik temsiller aracılığı ile sağlanabilmektedir. Yanı sıra ışık ve gölge kullanımlarının da mimaride sembolik anlamları bulunmaktadır. Küresel ölçekte tasarlanmış ikonik yapıların ise güncel teknolojiler doğrultusunda kazanılmış ve temsiliyet kazanmış evrensel bir dili olduğunu söylemek mümkündür.

Mimarlık sadece bir bina/yapı olmaktan çok daha fazlasıdır. Mimarlık bir iletişim formu ve döneminin özelliklerini yansıtan bir sanat ürünüdür. İnsan anlam arayışında olan bir varlıktır. Yaşam boyu kendini aradığı gibi yaşam çevrelerinde de anlam ve mesaj arayışı içindedir. Eleştiri ve anlam mimarlığın ruhunda olup mimarlık da eleştirinin bittiği yerde son bulmaktadır. Belli anlam ve sembolik değerlere sahip yapılar ile ilgili eleştiri mimarlık ile iletişim devam ettiği sürece vardır.

Anlamı olan ve belli sembollere sahip olan mimari akılda kalıcıdır, etkileyicidir, özgün, kimlikli ve sanat değeri yüksek evrensel niteliklere sahiptir. Anlamı olan sembol yapılar zamanın ruhunu yansıtmaktadır. Yaşam çevreleri, kentler sembolleri ve özgün mimari kültürleri ile tanınırken, kimlik ve anlam kazanmaktadır. Her sembolün arka planında bir birikim, tarih, anlam ve enerji bulunmakta; mimarlık sahip olduğu simgesel değerler ve içerdiği anlam ile gerçeklik ve süreklilik kazanmaktadır. Yaşam ve mimarlık semboller ile konuşmakta; anlam kazanmaktadır.

KAYNAKÇA

Anonim. 2017. Tasarım Nedir? Mimari Tasarım Akademisi. Web Sitesi: https://www.mimaritasaimakademisi.com , Erişim Tarihi: 08.03.2024.

Anonymous. 2024a. Web Sitesi: https://www.getyourguide.com/tr-tr/roma-l33/aziz-petrus-bazilikasi-sesli-rehberi-giris-dahil-degildir-t541242/, Erişim Tarihi: 10.03.2024.

Anonymous. 2024b. Web Sitesi: https://thecultureur.com/48-hours-new-delhi-india/image-new_delhi_lotus/, Erişim Tarihi: 10.03.2024.

Anonymous. 2024c. Web Sitesi: https://www.archdaily.com/907124/zaha-hadid-maker-of-the-21st-century/5c065e8f08a5e5c711000668-zaha-hadid-maker-of-the-21st-century-photo, Erişim Tarihi: 09.03.2024.

Anonymous. 2024d. Web Sitesi: https://www.getyourguide.com/tr-tr/yeni-delhi-l231/delhi-den-her-sey-dahil-tac-mahal-gun-dogumu-ve-agra-kalesi-turu-t470367/, Erişim Tarihi:09.03.2024.

Anonymous. 2024e. Web Sitesi: https://nailfinance.com/category/technologies/, Erişim Tarihi: 10.03.2024.

Anonymous. 2024f. Web Sitesi: https://www.denomades.com/en/florence/cathedral-id1465, Erişim Tarihi: 10.03.2024.

Anonim. 2024a. Web Sitesi: https://www.izmirtime35.com/izmir-valiliginin-10-kasim-ataturku-anma-programi-belli-oldu, Erişim Tarihi: 09.03.2024.

Anonim. 2024c. Web Sitesi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Amfitiyatro, 10.03.2024.

Anonim. 2024d. Web Sitesi: https://www.pexels.com/tr-tr/fotograf/col-mimari-tarihi-misir-10131669/, Erişim Tarihi: 10.03.2024.

Arayıcı, O. 2019. Mekân Algısının ve Anlatımının Subjektif Yapısı. The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication. 8(3), 560-564.

Asthakova, E. 2020. Architectural Symbolism in Tradition and Modernity. Science and Engineering Conference Series, IOP Publishing.

Eraslan, A. 2014. Mimaride Anlam; Yapıdaki 'Sembolik Dil' Üzerine Bir Değerlendirme. Tasarım ve Kuram Dergisi 10(18), 18-35.

Karadüz, E. 2004. Anlam ve Kavram İlişkisi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(1), 51-57.

Kömürcüoğlu Turan, M. Altaş, N.E. 2003. Tasarım Sürecinde Kavram. İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık, Planlama, Tasarım Dergisi, 2(1), 15-26.

Pek, E. 2022. Tarihsel, Kültürel ve Felsefi Bağlamlarıyla Tasarım Olgusunun Kavramsal Analizi. Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi, 76(4), 965-976.